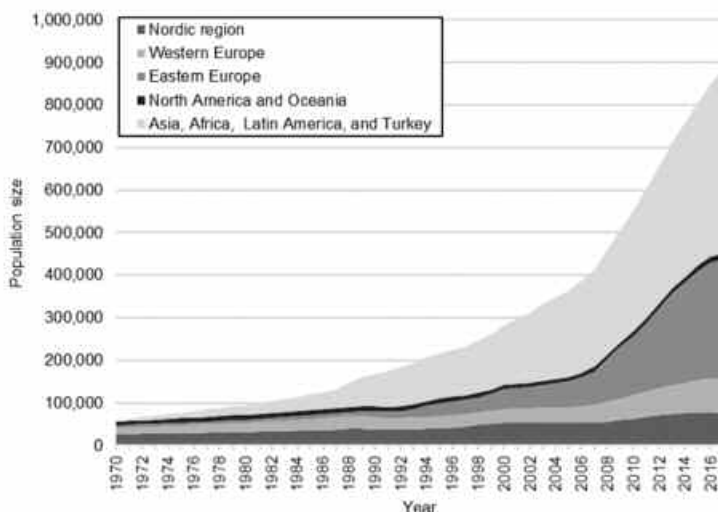

HVORDAN GÅR DET MED ETTERKOMMERNE ETTER INNVANDRERNE I NORGE?

Foredrag på møte
11. april 2019

Ved Gunn Elisabeth Birkelund, professor ved Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo

Vi lever i en tid med store folkeforflytninger. Ifølge FN har verden aldri tidligere hatt så mange mennesker på flukt som i dag. Mer enn 70 millioner mennesker var i 2018 fordrevet fra hjemmene sine. Arbeidsmigrasjon er en del av dette bildet – mange flykter fra dårlige livsvilkår i håp om et bedre liv i en rikere del av verden. I Europa ser vi hvordan utvidelsen av EU østover (EU25) har åpnet for arbeidsmigrasjon fra Øst-Europa til Nord- og Vest-Europa. I Norge har vi sett en nærmest eksponentiell vekst i innvandringen siden begynnelsen av 1970-tallet. I dag er innvandrere fra Polen, Litauen og Sverige

Figur 1 Innvandring til Norge (SSB)

de største innvandrergroppene, mens de største groppene norskfødte med innvandrereforeldre kommer fra Pakistan, Somalia, Polen, Irak og Vietnam.¹

Lakmustesten på integrering

Alle bør ha like muligheter til å delta og lykkes, uavhengig av bakgrunn, kjønn, etnisitet og funksjonsnivå (*Meld. St. 13, 2018-2019*). Vi vet imidlertid at integrering er en prosess som tar tid. Mange innvandrere kommer til Norge med lav utdanning, og det er også slik at en del innvandrere får jobber som de er overkvalifiserte for (Larsen, Rogne & Birkelund 2018). En årsak til dette kan være at de blir diskriminert når de søker jobb. En annen kan være at de på grunn av språkproblemer settes til annet arbeid enn det de ellers ville vært kvalifiserte for. Det er mye som tyder på at mange migranter er klar over at de kan oppleve diskriminering og andre barrierer i sitt nye hjemland. Men hvis man ser på migrasjonsprosessen som et familieprosjekt kan dette likevel gi mening, hvis man er med på å danne grunnlaget for at ens egne barn får bedre vilkår enn de en selv har hatt. Dette er også en av grunnene til at vi sier at lakmustesten på integrering er hvordan det går med etterkommerne etter innvandrerne. De har vokst opp her i Norge, de har gått på norske skoler og de har ikke de samme språkproblemene som deres foreldre har hatt. På Blindern har vi i en 15-års periode arbeidet med dette temaet: Hvordan går det med integrering av etterkommerne etter innvandrere i Norge? Jeg skal i dette innlegget gjengi noen hovedpunkter fra et par av våre prosjekter.

Tilgang til inntektsgivende arbeid

Innvandrerne og også deres voksne barn har lavere sysselsettingsrate enn majoritetsbefolkningen (Birkelund & Mastekaasa 2009). Enkelte grupper kan være utsatt for diskriminering i ansettelsesprosesser. Samtidig vet vi at mange arbeidsledige har vanskeligheter med å komme i jobb. På fagspråket kalles dette «the scarring effect of unemployment». Hvis etterkommere etter innvandrere har problemer med tilgang til inntektsgivende arbeid fordi de diskrimineres på grunnlag av etnisitet, kan det være de får ekstra-problemer på grunn av den såkalte «scarring-effekten» av å stå utenfor arbeidsmarkedet. Her trenger vi dokumentasjon. Diskriminering kan ikke belyses

1. <https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/innvandrere-og-deres-norsk-fodte-barn-gruppenes-sammensetning> (lest 30.10.19)

ved hjelp av observasjonsdata (som, for eksempel, registerdata). Derimot anbefaler OECD å bruke randomiserte felt-eksperimenter, som gir oss muligheter for å måle arbeidsgiveres reaksjoner på identiske jobbsøknader med en eller flere «treatments», det vil si randomisert informasjon som man ønsker å teste.

Vi har utført randomiserte felteksperimenter for å teste to «treatments» i jobbsøknader til arbeidsgivere i Oslo-området. Vi sendte identiske jobbsøknader til utlyste stillinger hvor vi kun varierte jobbsøkers etnisitet (typisk norsk navn versus typisk pakistansk-muslimsk navn) og hvorvidt søker er i jobb på søknadstidspunktet eller langtidsarbeidsledig. All utdanning og arbeidserfaring var norsk, og det fremgikk av de vedlagte CVene at også minoritetssøkerne var født i Norge. Forskjeller i respons (callback) fra arbeidsgiverne gir et valid mål på hvorvidt de forskjellsbehandler/diskriminerer jobbsøkerne på grunn av de «treatments» man tester, altså i vårt tilfelle etnisitet og langvarig arbeidsledighet. Konklusjonen er at den klart høyeste respons (51 prosent) gis til arbeidssøkere som er i jobb allerede når de søker arbeid og som har majoritetsbakgrunn. Dessuten fikk vi klart mindre respons fra arbeidsgiverne på jobbsøknader hvor vi oppga at søkeren var fra majoritetsbefolkningen men hadde vært arbeidsledig i halvannet år. Og vi fikk klart mindre respons til arbeidssøknader med pakistansk-muslimske navn som er i jobb allerede når de søker arbeid. Interessant nok viste det seg at den såkalte «scarring-effekten» av arbeidsledighet blant majoritetssøkere var relativt lik «effekten» av å signalisere et pakistansk-muslimsk navn. Studien påviser altså at arbeidsgivere reagerer like negativt på jobbsøkere som er langvarig arbeidsledige som de gjør på jobbsøkere med minoritetsbakgrunn, det som ofte kalles etnisk diskriminering (i dette tilfellet knyttet til forskjell i callback mellom typiske norske og typisk pakistansk-muslimske navn i jobbsøknader). Når vi ser på hvorvidt det er ekstra ille for en jobbsøker å både ha et muslimsk-pakistansk navn og være arbeidsledig, så finner vi at arbeidsgiverne er minst interessert i denne gruppen (21 prosent). Med andre ord – to trekk – langvarig arbeidsledighet og minoritetsstatus – ses som minst attraktivt fra arbeidsgivernes ståsted, men den gode nyheten er at fallet i respons fra arbeidsgiverne tyder på at det er et additivt og ikke et multipliktivt problem (Birkelund, Heggebø & Rogstad 2018). Ser vi på jobbsøknadene uten arbeidsledighet på CV'en, blir konklusjonen at mens majoritetssøkere i våre data i snitt kunne regne med respons på omtrent halvparten av jobbsøknadene, ville jobbsøkere med tilsvarende utdanning og kompetanse og pakistansk-muslimsk navn i snitt kunne regne med respons på ca 40 prosent av søknadene. Forskjellene er altså ikke

dramatiske, men signifikante, og et tegn på et stramt arbeidsmarked i Oslo-området da vi var i felten.

Klar konvergens mot majoritetens inntektsprofil

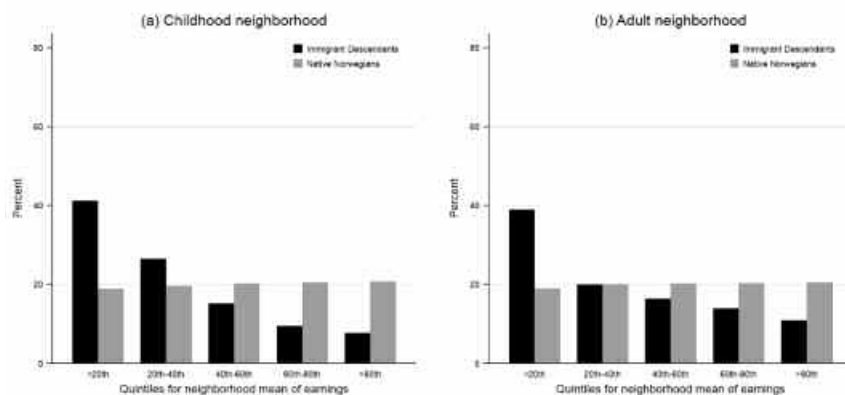
Hvis vi sammenligner inntekten til innvanderforeldre med inntekten til majoritetsbefolkningen i tilsvarende aldersgrupper, finner vi at hovedtyngden av innvanderforeldrene befinner seg i det nederste desilet, det vil si blant de 10 prosentene med lavest inntekt. Inntektsfordelingen blant innvanderforeldre er svært skjev, med en svært liten andel blant de med høyere eller middels inntekter (se figur til venstre i Figur 2). Ser vi derimot på deres voksne barn (andre generasjon innvandrere), finner vi et annet mønster: det er fremdeles slik at den største andelen av dem har lav inntekt, men denne andelen har sunket kraftig sammenlignet med foreldrene, og hovedbildet for etterkommerne etter innvandrere er en klar økning i alle desiler bortsett fra de to laveste, slik at fordelingen er klart jevnere og tilnærmet lik inntektsfordelingen blant majoriteten i tilsvarende aldersgrupper (se figur til høyre i Figur 2). Dette er et klart tegn på vellykket økonomisk integrering (Hermansen, Hundebø & Birkelund 2019).

Ikke konvergens med hensyn til bosted

Vi finner imidlertid ikke samme konvergens med hensyn til geografisk mobilitet. Vi har laget to mål på nabolag – ett mål er basert på nabolagets økonomiske profil, og ett mål som er basert på andel i nabolaget som er fra majoritetsbefolkningen.

Etterkommerne etter innvandrere vokser opp der foreldrenes deres bor, og det viser seg at inntektsfordelingen i etterkommernes oppvekstnabolag er ganske lik inntektsfordelingen i de nabolag de selv bor i når de er voksne. Figur 3 viser dette grafisk, på en måte som er sammenlignbar med figur 2. Vi har her klassifisert nabolag etter inntektsfordeling, og deretter gruppert fordelingen i kvintiler (det vil si 20 prosents grupperinger). Også i denne figuren sammenligner vi etterkommerne etter innvandrere med majoritetsbefolkningen i samme alderskategorier. Vi ser at hovedtyngden av etterkommerne (40 prosent) vokste opp i nabolag med lavest inntekt. Tar vi med den neste kvantilen også, ser at vi i overkant av 65 prosent vokste opp i nabolag som inntektsmessig ligger under gjennomsnittet for nabolag i Norge (figur 3, til venstre). Ser vi på etterkommernes nabolag i voksen alder ser vi små endringer fra de nabolag de vokste opp i (figur 3, til høyre). Fremdeles er

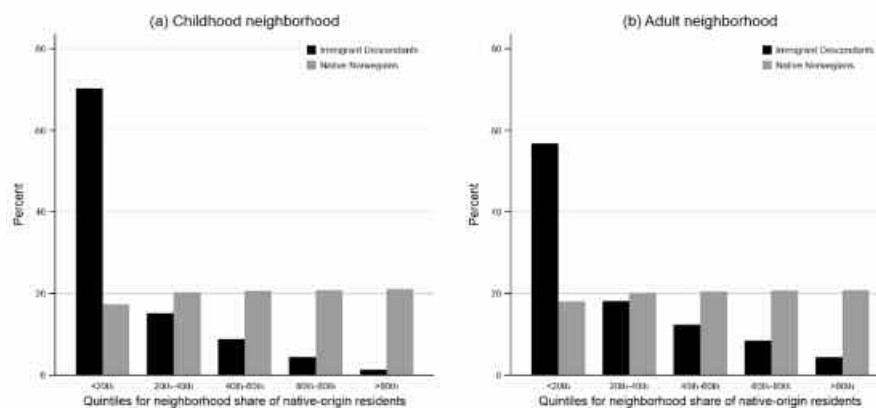
det slik at majoriteten av etterkommerne bor i nabolag med lav inntektsprofil; slår vi sammen det laveste og nest laveste kvintilet, ser vi at rundt 60 prosent av etterkommerne i voksen alder bor i nabolag som inntektsmessig ligger under gjennomsnittet for nabolag i Norge (Hermansen, Hundebø & Birkelund 2019).

Figur 3 Nabolag klassifisert etter inntektsfordeling.

I det andre målet vi har undersøkt deler vi nabolag inn etter andelen som er fra majoritetsbefolkningen, det vil si som ikke har innvandringsbakgrunn. Her finner vi mye av det samme mønsteret. Etterkommerne etter innvandrere vokser opp i nabolag med lav andel fra majoritetsbefolkningen, det vil si i nabolag preget av høy andel beboere med innvandringsbakgrunn (se figur 4, til venstre, neste side). Og hovedtyngden av dem bor fremdeles i voksen alder i nabolag preget av lav andel fra majoritetsbefolkningen (se figur 4, til høyre, neste side). Bildet er imidlertid ikke helt statisk, det kan ses noen tegn som tyder på økt nabolagsintegrering, det vil si at en større andel etterkommere lever i nabolag preget av høyere andel fra majoritetsbefolkningen enn de vokste opp i. En studie tyder dessuten på at noen innvandrerfamilier med barn flytter ut av byene og bosetter seg i områder hvor boligprisene er lavere og man får mer for pengene (Turner & Wessel 2013). Men hovedbildet er at også i voksen alder bor over 70 prosent av etterkommerne i nabolag preget av høy andel naboer fra innvandrerbefolkningen.

Det er mye som tyder på at innvandrerbefolkningen kan ha fordeler av å bo i nærheten av sine egne. Man snakker i faglitteraturen om en såkalt «etnisk kapital», og tenker da på ressurser knyttet til nettverk, sosial støtte og

Figur 4 Nabolag klassifisert etter andel beboere med majoritetsbakgrunn.

inkludering. Et eksempel kan være at innvandrere driver næringsvirksomhet hvor man ansetter andre innvandrere, eller at bestemor bor i nærheten og hjelper til i hjemmet med barnepass. Det er også mulig mange innvandrere føler seg diskriminert på boligmarkedet, eller ikke ønsker å bo i nabolag hvor de stikker seg ut på grunn av sin innvandringsbakgrunn. Det vi vet om nordmenn som utvandret til USA for 150–200 år siden er at de også holdt sammen og bodde i nabolag preget av norske og skandinaviske innvandrere (for eksempel ble et område i New York kalt Little Norway). Så disse mønstrene er ikke spesielle for innvandrerbefolkningen til Norge. Men det vil bli interessant å følge utviklingen fremover.

Skole-segregering – et problem?

Nabolagsegregering er forbundet med skolesegregering. Et viktig spørsmål er da om konsentrasjonen av innvandrerelever på skolen har betydning for elevenes skoleresultater. Dette er et omstridt tema, og i Oslo har man diskutert om man bør sette i gang bussing av elever for å motvirke for sterk skolesegregering. Vår forskergruppe har i flere studier undersøkt betydningen av skolesegregering for elevenes skoleutbytte (Fekjær & Birkelund 2007; Hardoy, Mastekaasa, & Schöne 2018; Branden, Birkelund & Szulkin 2018). I tråd med internasjonale studier er hovedresultatene at det er mindre negative konsekvenser av dette enn politikere og andre later til å tro.

Når nabolag er dominert av innvandrerelever og de sokner til samme nabolagsskole, blir innvandrerandelen blant elevene høy. Mange av disse elevene har også foreldre med lav utdanning og liten kunnskap om det norske utdanningssystemet. Dette betyr at det er en korrelasjon mellom andel innvandrerelever på skolen og andel elever med lave karakterer på skolen. Man kan tenke seg en rekke grunner til dette. Innad på skolene kan læringsmiljøet bli preget av negativ interaksjon mellom elevene på grunn av innvandrerelevers ufordelaktige kjennetegn (lave skoleprestasjoner, språkproblemer, lav sosioøkonomisk foreldrestatus). Dette kan også indirekte smitte over på læreres undervisning og annen atferd. På den andre siden - man kan også tenke seg positive «klassekamerat-effekter», fordi mange elever med innvandringsbakgrunn har høy skolemotivasjon og høye ambisjoner, og dette kan smitte over til de andre elevene. Skal man analysere dette på en riktig måte, må man skille mellom seleksjonseffekter og kausale effekter, og dette krever at vi tar i bruk noe mer kompliserte statistiske analyser (faste effekter på skolenivå for å «sile vekk» betydningen av seleksjon). Rent konkret spør vi om konsentrasjonen av innvandrerelever i eget kull ved avgang fra ungdomsskolen (ved cirka 16 års alder) har en (kausal) betydning for senere fullføring av videregående opplæring. Vi undersøker dette for etnisk norske elever, og for elever med innvandrerbakgrunn.

Denne typen analyser identifiserer effekten av innvandrerandel på utdanningsutfall ved bruk regresjonsmodeller med skole-fasteffekter som utnytter variasjon i elevsammensetning på tvers av avgangskull innenfor samme skole. Dette betyr at man tar utgangspunkt i et kontrafaktisk spørsmål: ville en elev prestert annerledes dersom han eller hun hadde vært i en kohort ved samme skole med en høyere eller lavere innvandrerandel? En sentral antakelse er at elever sorteres inn i ulike skoler basert på gjennomsnittlige kjennetegn ved skolene, men ikke på basis av spesifikke avvik innad i hver enkelt kohort. Ved utregning av betydningen av konsentrasjon av innvandrerelever (såkalte klassekamerat-effekter) for elevenes skoleprestasjoner benyttes følgende grunnformel:

$$Y_{isc} = \beta I_{sc} + \gamma N_{sc} + \mu X_i + \delta_s + \delta_c + \varepsilon_{isc}$$

Hvor I_{sc} : Andel elever med innvandringsbakgrunn i hver skole-nivå kohort; N_{sc} : Egenskaper ved majoritetselevene på skole-nivå kohort; X_i : Individuelle egenskaper ved elevene; δ_s : Skole fixed effects; δ_c : Kohort fixed effects; ε_{isc} : Elev-spesifikk feil term; i : Individider; s : Skoler; c : Avgangskohorter.

Denne type analyser krever longitudinelle individbaserte data. I en våre analyser benytter vi registerdata som omfatter seks elevkohorter ved avgang fra 10. klassetrinn (ungdomsskole) i årene 2001 til 2006 og som vi følger frem til 2011 for å se på deres karakterer, linjevalg i videregående skole og om de har fullført videregående opplæring innen 21 års alder (Hermansen & Birkelund 2016; se også Brandén et al. 2019). Analysene omfatter 310,742 elever i 751 ungdomsskoler (4,248 skole-kohorter), og vi måler eksponering for innvandrere-medelever ved 16 års alder. Hovedfunnene kan sammenfattes slik: Det er en moderat negativ sammenheng mellom innvandrerandel og fullføring av videregående utdanning på skolenivå, men sammenhengen ser først og fremst ut til å være relatert til seleksjonseffekter (altså fordeling av elever på ulike skoler) og ikke til sosial interaksjon mellom elevene innad på skole. Skole-fasteffektmodeller, som ser på variasjon på tvers av kull innad på skoler, viser ikke-signifikante effekter for majoritets elever og positive effekter for innvandrererelever. Vi finner samme mønstre når vi ser på hvilke karakterer elevene oppnår. Igjen svake eller ikke signifikante sammenhenger. Om dette skyldes at eventuelle negative faktorer relatert til høy innvandrerandel på skolen, som for eksempel at en del elever kan ha språkvansker, balanseres av at mange innvandrererelever også har høye utdanningsambisjoner kan ikke våre analyser si noe om. Men det viktigste funnet er at den negative sammenhengen mellom skolesegregering (innvandrerandel) og elevenes skoleutbytte ser ut til å skyldes seleksjon og ikke smitte-effekter blant elevene. Med andre ord, de sosiale interaksjonseffektene knyttet til andel minoritets elever på skolen er små eller ikke signifikante.

Oppsummert

Hva sier dette om integreringsprosesser i Norge, og mer spesifikt om hvordan det går med etterkommerne etter innvandrerne? Kort fortalt ser vi klare tegn til integrering av etterkommerne av innvandrerne i Norge, men bildet er også delt. På den ene siden finner vi sterkt redusert ulikhet i inntekt fra innvandrere til deres voksne barn. På den andre siden finner vi en relativt stabil bolig-segregering fra innvandrerforeldre til deres voksne barn. Selv om det er bedre økonomi blant etterkommerne, blir mange likevel boende i nabolag med høy minoritetsandel. Kanskje skyldes dette såkalt «etnisk kapital», det vil si at det er ressurser og nettverk i nabolag preget av innvandrer-befolkning som innvandrere og deres etterkommere kan gjøre seg nytte av. Og kanskje skyldes dette en oppfatning av, eller opplevelse av dis-

kriminering og urimelig forskjellsbehandling i nabolag dominert av majoritetsbefolkningen. Felt-eksperimenter viser at jobbsøknader med pakistansk-muslimsk navn diskrimineres; slik at innvandrere med norsk utdanning i snitt må søke flere jobber enn en tilsvarende jobbsøker med typisk norsk navn før de kan regne med respons fra arbeidsgiver.

Vi finner dessuten at det er en moderat negativ sammenheng mellom innvandrersandel og fullføring av videregående utdanning på skolenivå, men denne sammenheng ser ikke ut til å være kausal, det vil si den er først og fremst knyttet til seleksjonsprosesser. Slik sett kan innvandrerbefolkningen fortsette å bo i nabolag og sende barna til skole med mange andre elever med innvandringsbakgrunn uten å være bekymret for at dette skal påvirke barnas skoleutbytte. Dette kan også skyldes at myndighetene setter inn ekstra ressurser i innvandrertette skoler.

Samlet sett er det klart at befolkningen i Norge er blitt mer heterogen i løpet av de siste tiårene. Det er også klart at nabolagsegregering har økt, spesielt i Osloregionen, noe som også har betydning for skolesegregering. Jeg har presentert en kort oversikt over noen konsekvenser av innvandring, knyttet til økonomisk integrering, og fremvekst av organisatoriske endringer, som for eksempel en økende andel skoler preget av elever med innvandringsbakgrunn. I tillegg til analyser av konsekvenser av segregering er det viktig å forstå hvorfor segregering oppstår, som et resultat av komplekse prosesser på individ- og familienivå. Vi arbeider videre med dette.

Referanser

- Birkelund, Gunn Elisabeth; Mastekaasa, Arne (2009) (red.) *Integrert? Innvandrere og barn av innvandrere i utdanning og arbeidsliv*. Oslo, Abstrakt forlag.
- Birkelund, Gunn Elisabeth; Heggebø, Kristian & Rogstad, Jon (2017). Additive or Multiplicative Disadvantage? The Scarring Effects of Unemployment for Ethnic Minorities. *European Sociological Review*, 33: 17–29.
- Brandén, Maria; Birkelund, Gunn Elisabeth & Szulkin, Ryszard (2019). Ethnic Composition of Schools and Students' Educational Outcomes: Evidence from Sweden. *International Migration Review*, 53: 486–517.
- Fekjær, Silje Noack; Birkelund, Gunn Elisabeth (2007) Does the ethnic composition of upper secondary schools influence educational achievement and attainment? A multilevel analysis of the Norwegian case. *European Sociological Review*, 23: 309–323.

- Hardoy, Ines; Mastekaasa, Arne & Schøne, Pål (2018). Immigrant concentration and student outcomes in upper secondary schools: Norwegian evidence. *European Societies: The Official Journal of the European Sociological Association*, 20: 301–321.
- Hermansen, Are Skeie & Birkelund, Gunn Elisabeth (2015). The impact of immigrant classmates on educational outcomes. *Social Forces*, 94: 615–646.
- Hermansen, Are Skeie; Hundebø, Pål-Oskar & Birkelund, Gunn Elisabeth (2019) Towards Spacial Assimilation? Intergenerational contextual mobility among Norwegian immigrant minorities. Paper, Submitted.
- Larsen, Edvard Nergård; Rogne, Adrian Farner & Birkelund, Gunn Elisabeth (2018). Perfect for the Job? Overqualification of Immigrants and their Descendants in the Norwegian Labor Market. *Social Inclusion*, 6: 78–103.
- Turner, Lena Magnusson & Wessel, Terje (2013). Upwards, Outwards and Westwards: Relocation of Ethnic Minority Groups in the Oslo Region. *Geografiska Annaler. Series B. Human Geography*, 95: 1–16.